

ANTTI PARROLA

AINA ROHKEAsti ETeenpäin

ARE JA
MODERNISOITUVA
SUOMI 1924-2024

HELSINGISSÄ HUSTANNUSOSAKE YHTIÖ OTAVA

Copyright © Antti Parpola, Conficap Oy ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

Graafinen ulkoasu: Emmi Kyytsönen
Kuvatoimittaja: Tiina Pirttimäki
Kvalälhteet on mainittu kirjan lopussa.

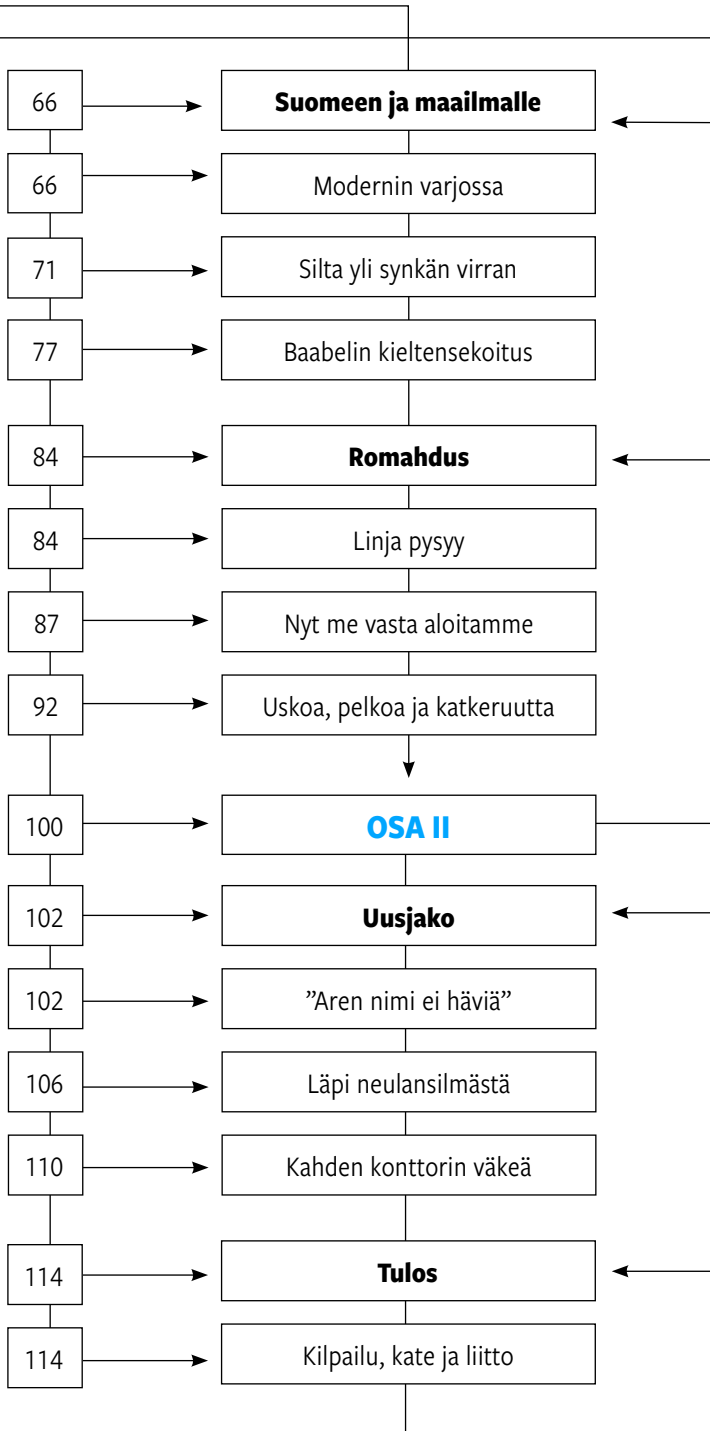
ISBN 978-951-1-47816-4

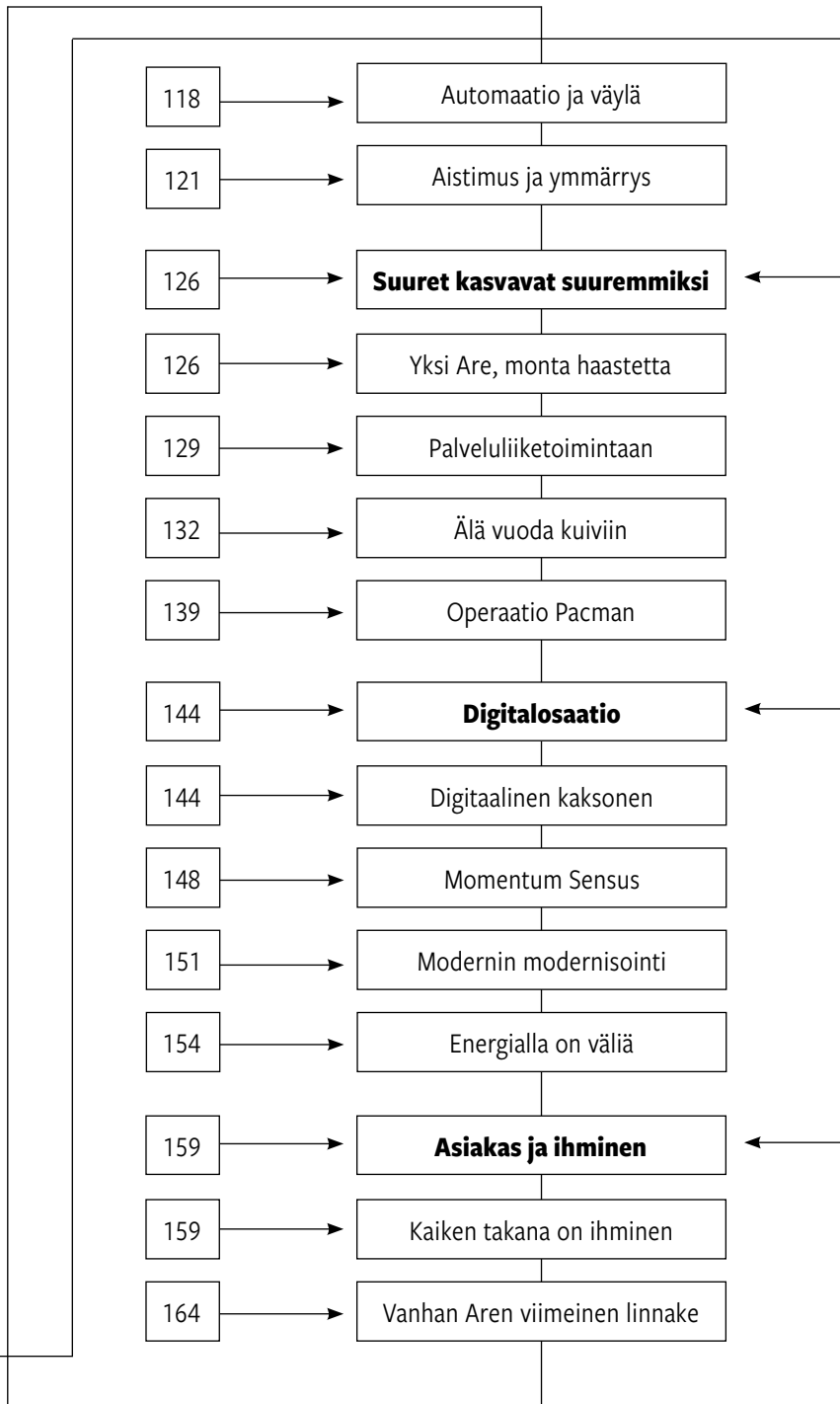
OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

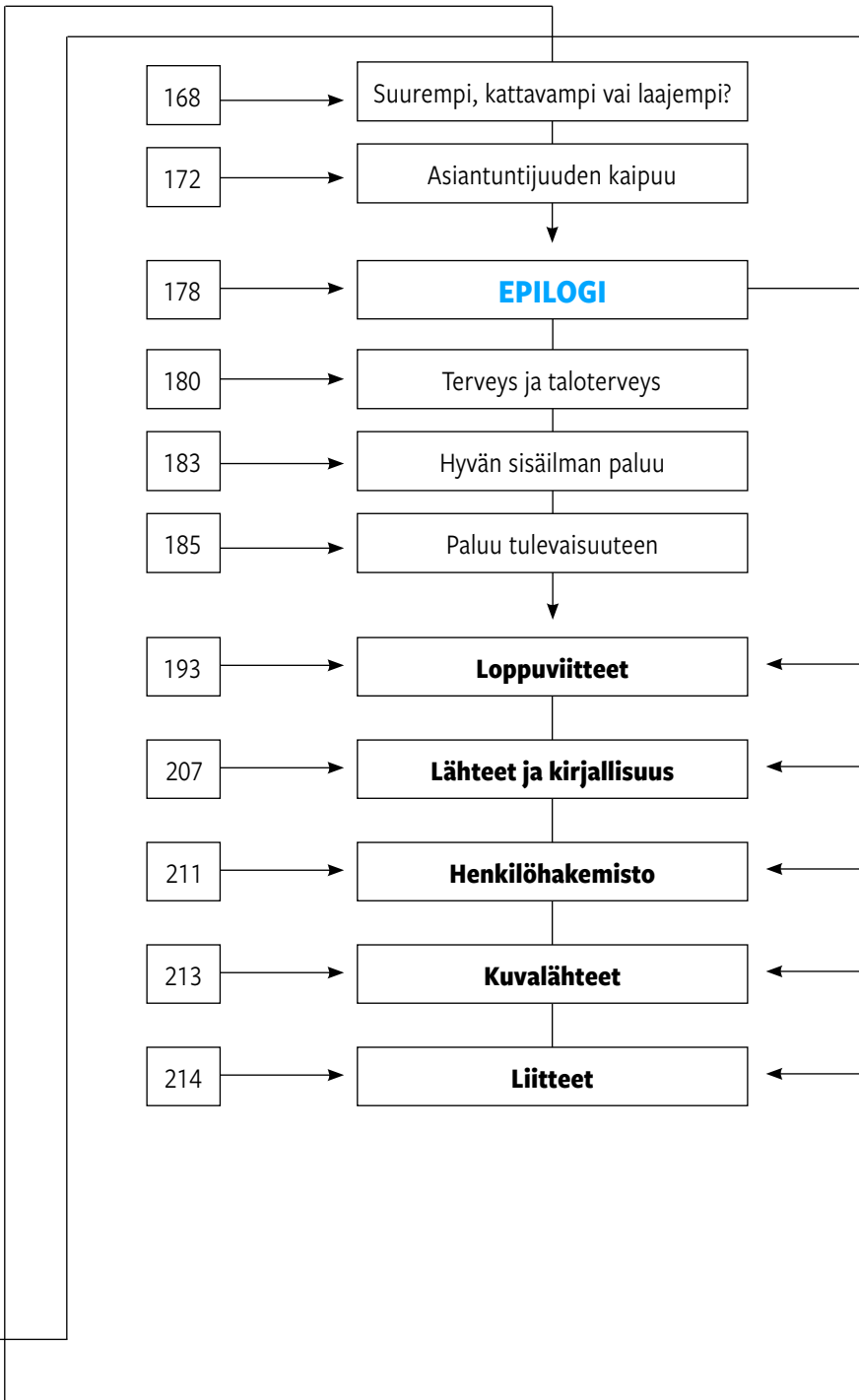

SISÄLLYSLUETTELO

9	→	Saatesanat	←
11	→	Esipuhe	←
		↓	
14	→	PROLOGI	←
		↓	
16	→	Arkkitehtuuri tai vallankumous	
		↓	
20	→	Valkoista magiaa	
		↓	
24	→	OSA I	←
		↓	
26	→	Carpe Diem	←
		↓	
26	→	Elektrisiteetistä alkusysäys	
		↓	
29	→	Radiosta toinen tukijalka	
		↓	
35	→	Autosta kasvun moottori	
		↓	
40	→	Moottori	←
		↓	
40	→	Autojen paratiisiin	
		↓	
44	→	Jyväskylän Henry Ford	
		↓	
50	→	Eteenpäin	←
		↓	
50	→	Keskeytys	
		↓	
56	→	Sähköistämisaivo	
		↓	
62	→	Kaikki tiet vievät Jyväskylään	

Sadan vuoden aikana talotekniikan merkitys on kasvanut huomattavasti. Talotekniikka ei ole enää irrallinen tekninen osa-alue, vaan rakennusten toimivuuteen, energiatehokkuuteen ja ihmisten hyvinvointiin vaikuttava keskeinen tekijä. Tämä kehitys heijastaa laajempaa trendiä, jossa rakennusten tekniset ratkaisut ovat ratkaisevassa asemassa kestävän ja toimivan ympäristön luomisessa.

Aresta on kasvanut merkittävä toimija suomalaisessa talouselämässä. Aren historia ei kerro vain yhtiön kehityksestä, vaan se heijastaa myös Suomen modernisaatiota ja talotekniikan kasvavaa merkitystä arjessamme. Are on saanut olla mukana rakentamassa Suomea ja kehittymässä yhdessä Suomen kanssa. Aren matka pienestä perheyrityksestä kansainväliseksi toimijaksi kertoo sitoutumisesta ja kyvystä sopeutua muuttuvan maailman muutoksiin.

Tämä menestys ei olisi ollut mahdollista ilman sitkeää yhdessä tekemistä. Jatkamme tätä matkaa ylpeinä menneisyydestämme ja innokkaina tulevaisuuden mahdollisuuksista. Aikaisemmat sukupolvet ovat tehneet valtavan työn, ja on meidän tehtävämme varmistaa, että heidän perintönsä elää myös tulevaisuudessa. Perheyrityksillä on vastuu kunnioittaa edellisten sukupolvien työtä ja samalla vastata muuttuviin tarpeisiin sekä luoda uusia kestäviä ja vastuullisia mahdollisuuksia.

Tämän kirjan tarkoituksena on säilyttää Aren historiallinen perintö ja tuoda esiin, miten eri sukupolvien työ on luonut tämän päivän Aren. Historiikki on myös tapa juhlistaa saavutuksia ja antaa seuraaville sukupolville mahdollisuus kokea Aren värikäs ja tapahtumarikas sadan vuoden taival.

Kiitän lämpimästi kaikkia työntekijöitämme, asiakkaitamme ja yhteistyökumppaneitamme, joiden tuki ja luottamus ovat olleet ratkaisevia Aren menestykselle. Erityiskiitos myös tämän historiikin kirjoittajalle upeasta työstä.

Yksin ei voi menestyä.

Helsingissä 18. syyskuuta 2024

Erik Toivanen

Conficap Oy

toimitusjohtaja ja viidennen polven perheyrittäjä

Moderni maailma on rakennettu modernien rakennusten ja niiden talotekniikan varaan. Silti talotekniikasta ja sen roolista nykyisen elinympäristömme muotoutumisessa on kirjoitettu varsin vähän: rakennusalan historiateoksissa tai arkkitehtien elämäkerroissa talotekniikka nousee harvoin mainintaa suurempaan rooliin.

Suomen johtavan talotekniikkatoimijan historiateoksen kirjoittaminen tarjosi oivallisen mahdollisuuden täyttää tätä tutkimuksellista aukkoa. Tämän kirjan keskiössä on luonnollisesti Are ja satavuotiaan perheyhtiön tarina kaikkine nousuineen ja laskuineen. Samalla kirja tarkkailee Suomen rakennetun ympäristön lähihistoriaa talotekniikan ja sen rakentajien näkökulmasta. Talotekniikan kattava historia odottaa yhä kirjoittajaansa, mutta toivon, että tämä kirja osaltaan auttaisi lukijaansa hahmottamaan talotekniikan moninaista roolia rakennetussa ympäristössämme.

Kirjan kirjoittamista helpotti Aren arkistolähteiden verrattain hyvä saatavuus. Aren vanhinta historiaa vuoteen 1988 asti on laajasti tallettuna Jyväskylän maakunta-arkistoon, minkä lisäksi Keski-Suomen museossa on kattava kokoelma vanhoja arelaisia valokuvia. 1980- ja 1990-lukujen taitteen omistajajärjestelyjen ajalta materiaalin kattaavuus on ohuempi, mutta tätä uudempi historia-aineisto on kattavasti Aren hallussa.

Arkistolähteiden ohella kirja pohjautuu suurelta osin haastatteluihin, joita tein yhteensä 18. Moni haastateltava myös toimitti minulle omista arkistoistaan valokuvia, lehtileikkeitä ja muita dokumentteja, mistä oli suuri apu kirjan kirjoittamisessa. Haluankin kiittää lämpimästi kaikkia kirjaa varten haastattelemani henkilöitä heidän

avustaan. Lämmin kiitos myös Nordean taidesäätiön asiamies Kukka-Maaria Nummelle, jonka avulla pääsin tutustumaan KOP:n arkistosta löytyviin Area koskeviin asiakirjoihin.

Suuri ansio kirjan muotoutumisessa oli historiatoimikunnalla, johon kuuluivat Aren hallituksen puheenjohtaja Maarit Toivanen, toimitusjohtaja Jarno Hacklin ja viestintä- ja vastuullisuusjohtaja Maiju Nupponen sekä Conficapin toimitusjohtaja Erik Toivanen. Haastattelujen sopimisessa ja muissa käytännön järjestelyissä auttoivat johdon assistentit Helena Aarnio Aresta ja Sari Lahtinen Conficapista. Kiitos kuuluu myös työtovereilleni Oy Spiritus Historiae Ab:ssä: Laura Puro ja Mikko Laakso kommentoivat käsikirjoitusta lukuisia kertoja työn eri vaiheissa, ja Hanna Lundell-Reinilä ja Ahto Apajalahti tarjosivat erinomaista tutkimusapua sitä tarvitessani.

Kirjan kuvatoimituksesta vastasi ammattitaitoisella otteella Tiina Pirttimäki, jonka kanssa oli ilo työskennellä. Kiitos käsikirjoituksen saattamisesta kauniiseen kirjamuotoon kuuluu puolestaan Otavan osaavalle väelle, erityisesti kustannustoimittaja Anni-Elina Karvoselle, graafikko Emmi Kyytsöselle ja toimituspäällikkö Eila Rikkiselle. Kiitos hedelmällisestä yhteistyöstä!

Kirjoittajana minulle on ollut antoisaa katsoa rakennusten julkisivujen taakse ja nähdä niiden kätkemä talotekniikan maailma. Toivon, että kirja antaisi lukijalleen samanlaisen elämyksen.

Helsingissä 13. syyskuuta 2024

Antti Parpola

”Talo on asumiskone.”

– LE CORBUSIER, VERS UNE ARCHITECTURE, 1923.

”Talo on tekniikkalaaji.”

– ARE, 2023.

PROLOGI

⚡ Weißenhofsiedlung,
Stuttgart. Le Corbusierin
vuonna 1927 suunnittelema
paritalo on UNESCO:n
maailmanperintökohde.

MESSENHOFMUSEUM
IN HALLE, LE CORBUSIER

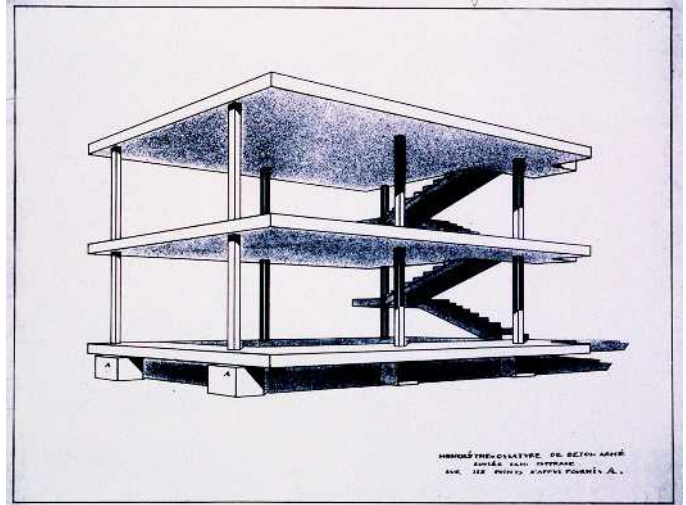
”Aika on vallankumouksen ja utopioiden, ja menneisyyden totuuksiin ei enää uskota, tulevaisuuden totuudet eivät ole vielä hahmottuneet.”

– OLAVI PAAVOLAINEN: NYKYAIKAA ETSIMÄSSÄ, 1926.¹

ARKKITEHTUURI TAI VALLANKUMOUS

Mikä ennen oli ollut kyseenalaistamatonta ja lähes pyhää, muuttui hetkessä menneen maailman painolastiksi. 1900-luvun alkuun asti talot oli rakennuspaikasta ja -materiaalista riippumatta rakennettu noudattamaan historian hämärästä periytyviä symmetrian lakeja. Roomalaisen Vitruviuksen (noin 80 eaa.–15 eaa.) oppeja seuraten arkkitehtuurissa pyrittiin ennen kaikkea kauneuteen, kestävyyteen ja käyttökelpoisuuteen, ja keskeinen keino tämän tavoitteen saavuttamiseksi oli symmetria.²

Arkkitehtipolvi toisensa jälkeen noudatti näitä Vitruviuksen oppeja, kunnes 1900-luvun ensimmäisinä vuosina nuoret eurooppalaisarkkitehdit alkoivat haikaila irtiotta menneestä. Edellisen vuosisadan kuluessa teollinen vallankumous oli muuttanut Euroopan kasvot, nopea väestönkasvu oli saanut mantereen kaupungit paisumaan yli äyräidensä ja säätyerojen varaan rakentunut yhteiskunta oli käymistilassa.

⚡ Maison Dom-ino vuodelta 1914 esitteli Le Corbusierin arkkitehtuurin perusprinsiipin, betonipylväiden varaan rakentuvan avoimen rakenteen.

Tehtaiden ja asuintalojen piipuista tupruava savu teki suurkaupunkien hengitysilmaista epäterveellistä, ja ahtaissa vuokrakasarmeissa taudit pääsivät leviämään. Oli kuin raikas hengitysilma ja terveellinen ympäristö olisi varattu vain varakkaille. Kriitikoiden mukaan hyvä asuminen kuului kaikille, joten rakennusten tuli muuttua ajan mukana.

Yksi äänekkäimmistä arkkitehtuurikriitikoista oli sveitsiläinen Charles-Édouard Jeanneret-Gris, joka sittemmin opittiin tuntemaan paremmin taiteilijanimellä Le Corbusier. Hänen mukaansa vanhat talot olivat vaaraksi asukkailleen, ne heikensivät terveyttä ”kuin keuhkotauti”. Vuonna 1923 julkaisemassaan pamfletissa Kohti uutta arkkitehtuuria Le Corbusier kiteytti monen arkkitehdin tunteman muutospaineen ytimekkäiksi iskulauseiksi: ”Aikamme edellyttää uutta suunnittelua”, tai vielä iskevämmin, ”Arkkitehtuuri tai vallankumous”.³

Le Corbusierin uusi arkkitehtuuri haki innoituksensa tekniikasta. Hänen silmissään uudet virtaviivaiset valtamerilaiset olivat insinööriyön taidonnäyte, betonista rakennetut yksinkertaiset ja tarkoituksenmukaiset viljasiilot ”upeita lupauksia uudesta aikakaudesta”. Niinpä Le Corbusierin suunnittelemat talot muistuttivat ulkoisesti enemmän viljasiiloja kuin perinteisiä taloja. Betonipylväiden varaan nostetuissa konstruktioissa ei ollut kantavia seinärakenteita, vaan asunnot olivat yhtä avointa tilaa, ja nauhamaiset, koko julkisivun mitaiset ikkunarivit avasivat asunnon ulkomaailmalle.⁴

Uudessa arkkitehtuurissa muutos ulottui kuitenkin pintaa syvemmälle. Talon ulkoasun tehtävänä oli ennen kaikkea tehdä sen vallankumouksellinen luonne näkyväksi, alleviivata pesäeroa menneeseen. Muotoon kangistuneen asumisen tilalle Le Corbusier halusi uuden tekniikan avulla rakentaa ”valon tyyssijan”, jossa ”näemme yhtä selvästi kuin päivänvalossa, eivätkä silmämme kärsi huonosta valaistuksesta”. Suoran ja epäsuoran sähkövalaistuksen lisäksi uusien asuntojen sisälämpötila olisi helposti säädeltävissä, ja saniteettitiloissa olisi tarjolla juoksevaa vettä. Tämänkin näkemyksen Le Corbusier tiivisti: ”Talo on kone, jossa asutaan.”⁵

Le Corbusier suunnitteli ensimmäisen kokeellisen talonsa, dominopalikkaa muistuttavan modulaarisen Maison Dom-Inon,

ensimmäisen maailmansodan aattona vuonna 1914. Nelivuotiseksi venynyt ja miljoonia ihmishenkiä vaatinut sota kiihdytti yhteiskunnallista muutosta, ja kun rauha vihdoin koitti vuonna 1918, monarkiat kaatuivat ja säätyvalta vaihtui demokratiaksi pitkin Eurooppaa. Tässä uudessa tilanteessa asuntosuunnittelun keskiössä oli yhtäkkiä Le Corbusierin taisteluhuuto: ”Arkkitehtuuri tai vallankumous!”. Ja hänen ajatuksillaan oli entistä laajempaa kaikupohjaa.

Vaikutusvaltaisen Bauhaus-taidekoulun toinen johtaja, arkkitehti Hannes Meyer, käytti samoja sanoja kuin Le Corbusier aikaisemmin. Meyerin neue Baulehre eli uusi rakennusoppi puhui talosta koneena, jonka keskeiset tunnusmerkit olivat raikas sisäilma, sähkövalo ja vesi- ja viemärijärjestelmät. Näiden uusien suunnitteluperiaatteiden mukaisia moderneja asuinalueita alkoi 1920-luvulla nousta ympäri Eurooppaa. Arkkitehtuurin historiaa tutkineen taidehistorioitsija Riitta Nikulan sanoin: ”modernismin projekti oli alkanut”.⁶

Suomeen modernismi rantautui tuoreeltaan 1920-luvun alussa, mutta ensimmäiset uuden ajattelutavan mukaiset talot rakennettiin vasta vuosikymmenen lopulla. Arkkitehti Alvar Aalto oli ensimmäisiä suomalaismodernisteja, ja hän tutustui uusiin virtauksiin yhdistetyllä opinto- ja häämatkallaan kesällä 1928. Eurooppaan suuntautuneen matkan kuluessa Aalto tapasi useita uuden arkkitehtisuunnan edustajia, ja tapaamisten seurauksena hänen suunnittelutyylinsä muuttui tyystin. Ennen matkaa suunniteltu Muuramen kirkko on klassinen, Vitruviuksen oppien mukainen luomus, mutta matkan jälkeen piirretty Turun Sanomien toimitalo jotain aivan muuta.⁷

Turun Sanomien rakennuksen suunnittelussa Aalto hyödynsi Le Corbusierin tunnetuksi tekemiä rakenteellisia ratkaisuja, erityisesti betonista valettua kantavaa pilarirakennetta, joka mahdollisti lähes koko julkisivun levyiset nauhaikkunat. Julkisivun hätkähdyttävän yksityiskohta oli kahden kerroksen korkuinen valaistu näyteikkuna, johon oli tarkoitus heijastaa päivän lehden uutisaiheita.⁸

Talon julkisivu viesti ohikulkijoille talon uudenaikaisuudesta, mutta vasta sen sisätiloissa modernius pääsi täysin oikeuksiinsa. Rakennuksen näkyvin elementti oli valo. Talon käyttävät ja huoneet valaistiin Aal-

⚡ Turun Sanomien vuonna 1930 valmistunut painotalo oli ensimmäisiä suomalaisen modernismin edustajia.

lon suunnittelemissa valaisimilla, joiden valo pääsi liikkumaan esteettä huoneiden välillä, sillä työtilojen väliseinät olivat englantilaisen Crittal-Braat-tehtaan valmistamaa lasia. Jopa talon kellarissa sijaitseviin painotiloihin tulvi valoa kattoikkunoiden kautta, ja katon peilin lailla kiiltävä maalipinta heijasti valon ympäri salia. Piilossa talon rakenteissa oli lisää uutta tekniikkaa, jota tarvittiin niin talon ylimpään kerrokseen suunnitellun loistoravintolan kuin kellarikerroksissa sijaitsevien painotilojen ilmanvaihtoa ja vesi- ja viemärihuoltoa varten.⁹

Kaikki tämä uuden tekniikan hyödyntäminen oli vallankumouksellista – vai oliko sittenkään? Jos tarkkoja ollaan, jo roomalainen Vitru-

vius oli klassisen arkkitehtuurin käsikirjassaan painottanut muodon ja symmetrian ohella rakennusten käyttökelpoisuutta. Vitruviuksen mukaan rakennuksen tärkein tehtävä oli taata asukkaansa terveys, ja vasta tämän ehdon täytyttyä saattoi arkkitehti keskittyä rakennuksen kauneuden ja kestävyuden varmistamiseen.

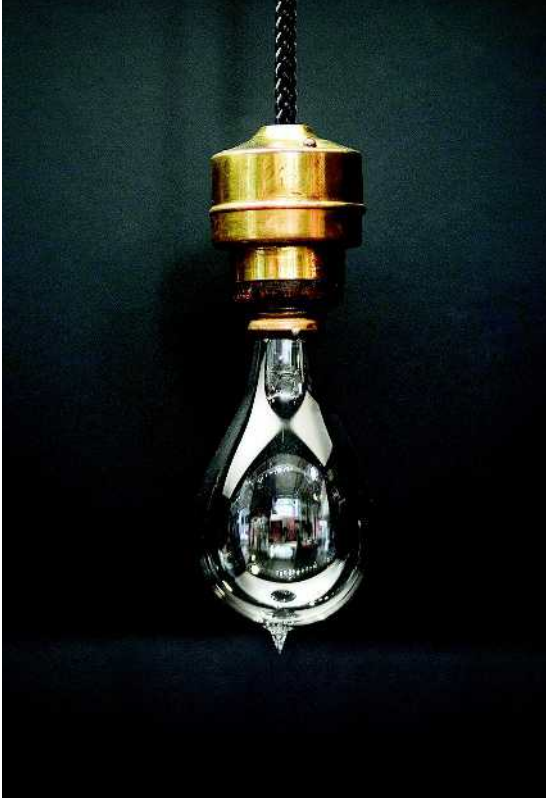
Vitruviuksen asettaman tavoitteen saavuttaakseen arkkitehdin oli oltava paitsi taiteilija, myös insinööri, lääkäri ja juristi. Vitruvius itse oli palvellut Julius Caesarin joukoissa insinöörinä, jonka tehtäviin oli kuulunut siltojen, katapulttien ja piirityslaitteiden rakentaminen keskellä taistelun tiimellystä, ja vastaavaa luovaa teknistä osaamista Vitruvius edellytti kaikilta arkkitehdeiltä. Vitruviuksen mukaan lääketieteellinen osaaminen puolestaan auttoi arkkitehtia löytämään terveellisimmät rakenteelliset ratkaisut, ja lakitieteen tuntemuksen avulla arkkitehti osasi mitoittaa suunnitelmansa lainsäädännön asettamiin puitteisiin.¹⁰

Vuosisatojen vierieissä Vitruviuksen käyttökelpoisuutta koskevat opit olivat kuitenkin painuneet unholaan, samalla kun 1800-luvun suurkaupunkien tilanahtaus ja patogeenejä vilisevä ympäristö tekivät niiden noudattamisesta entistäkin tärkeämpää. 1900-luvun alun modernismi tuleekin ymmärtää ennen kaikkea tätä taustaa vasten: modernismi palautti käyttökelpoisuuden käsitteen arkkitehtuurin ytimeen.

VALKOISTA MAGIAA

Modernien asumiskoneiden keskeisin elementti oli sähkö, joka sai kaiken uuden talotekniikan toimimaan – niin sähkövalon, koneellisen ilmanvaihdon kuin viilentävän ilmastoinninkin. Sähköllä toimivat myös muut asumismukavuutta lisäävät laitteet, kuten keittiökoneet ja radiot.

Sähkö oli 1900-luvun alun ihmisille uusi tuttavuus. Aiemmin sähkö oli näyttäytynyt ihmiskunnalle vain luonnollisessa olomuodossaan, ukkosmyrskyjen synnyttäminä salamoina, joita oli kautta historian ja kaikissa kulttuureissa pidetty merkinä jumalten vihasta. Tämä

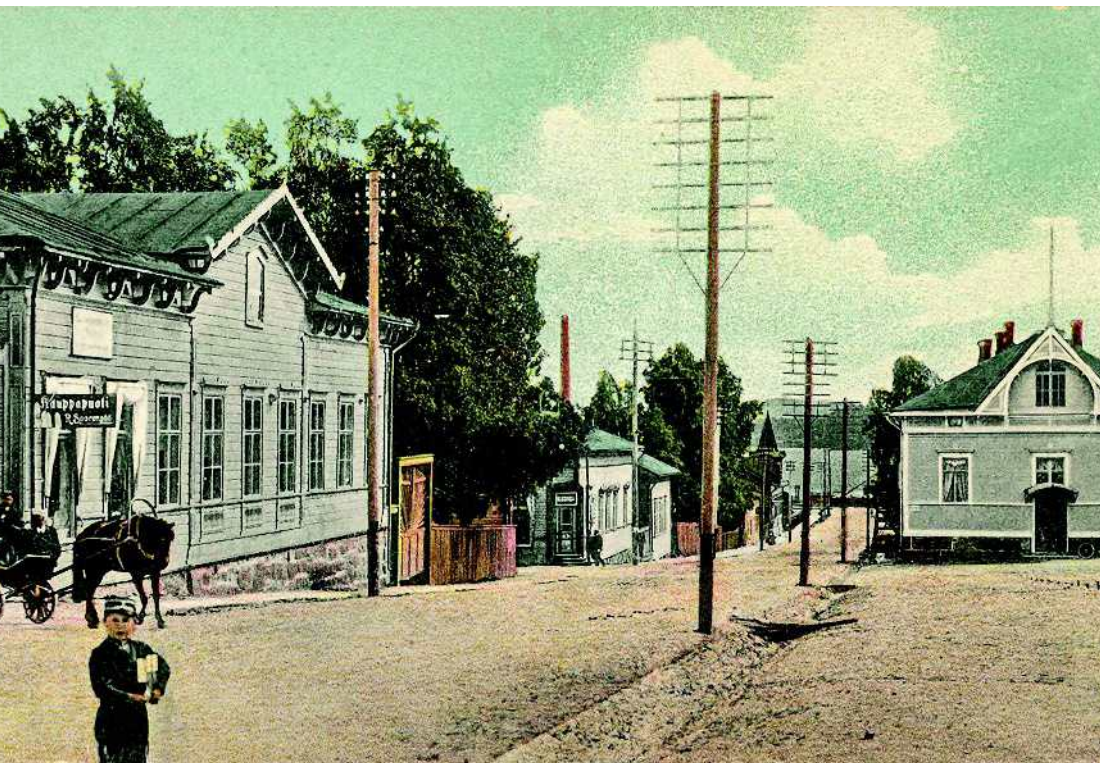
⚡ Finlaysonin tehtaan lamppu.

taianomainen luonnonvoima oli kuitenkin 1800-luvun viimeisinä vuosina valjastettu turvalliseksi energianlähteeksi, joka pyöritti koneita, valaisi kaupunkoja ja inspiroi ajan hermolla olevia arkkitehteja. Kotimaisessa sähkötekniikan oppikirjassa vuodelta 1919 sähköstä lausuttiin näin:

”Sähkön astuttua ihmisen palvelukseen on sivistys joutunut uuteen vaiheeseen. On tuskin ajateltavissa, että nykyaikainen yhteiskunta voisi ylläpitää säännöllistä toimintaansa, jos siltä otettaisiin pois kuuliainen ja mahtava palvelijansa ja liittolaisensa ’sähkö’ – se on siivellinen sanansaattaja, joka sekunninosassa yli valtamertenkin kuljettaa tietojamme muihin maihin ja maanosiin.”¹¹

Vaikka tiede oli kesyttänyt sähkön, ei tavallinen kansa pitkään aikaan päässyt irti taikauskostaan. Sähköstä puhuttiin vielä kauan ”valkoisena magiana”, erotuksena vanhasta noituuteen viittaavasta mustasta magiasta. Sähkön konkreettisin ilmentymä oli hehkulamppu, jonka hehkulangassa näkymätön sähkö muuttui näkyväksi, valkohehkuiseksi valoksi. Lampun vuonna 1879 keksintä amerikkalaisesta Thomas Edisona kutsuttiin kotimaassaan yleisesti Menlo Parkin velhoksi.^{*12}

* Englanniksi ”Wizard of Menlo Park”. Menlo Park viittasi Edisonin laboratorio-kompleksiin New Jersey’n Menlo Parkissa.

⚡ Kilpisenkatu Jyväskylässä 1900-luvun alussa.
Uusi aika saapuu kaupunkiin tolppa kerrallaan.

Suomeen sähkövalo saapui lähes välittömästi keksimisensä jälkeen. Thomas Edisonin hiililankaa sisältänyt hehkulamppu esiteltiin eurooppalaisille Pariisin maailmannäyttelyssä vuonna 1881, ja jo seuraavana vuonna Tampereella työskenneltiin sähkövalon loisteessa. Unkarilaisen insinööri István von Fodorin johdolla Finlaysonin tehdassaliin asennettiin viisi dynamo ja 150 hehkulamppua. Historiankirjoissa Finlaysonia on hehkutettu yhtenä Euroopan ensimmäisistä hehkulamputilla valaistuista rakennuksista. Vähemmälle huomiolle on jäänyt, että samaan aikaan myös jyväskyläläinen liikemies Julius Johnson hankki sähködynamon ja -valon omistamalleen Kuokkalan sahalle.¹³